

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ПРАВА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ INNOVATIVE METHODS OF TEACHING THE LAW OF INFORMATION TECHNOLOGIES

Поварчук Н.С., аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет

Стаття присвячена актуальним інноваційним методам викладання навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій». Наголошено, що використання сучасних інноваційних методів навчання зумовлено чинниками модернізації та підвищення якості вищої юридичної освіти.

У статті звернуто увагу на те, що реформування юридичної освіти передбачає цілий комплекс заходів, що стосується не лише зміни змісту, структури вітчизняної вищої юридичної освіти, але й її форми. Автор статті наголошує на тому, що викладання даного курсу має бути спрямоване на поєднання трьох ключових факторів: законодавство, доктрина та правозастосовча практика.

Детально проаналізовані актуальні методи викладання навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій»: пасивний, активний та інноваційний; проводиться їх розмежування; обговорюються можливості проведення різних типів занять в активній та інноваційній формах. Ілюстрація різноманітних інноваційних методів навчання подана крізь призму навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій» – на основі їхньої апробації в ході педагогічної діяльності автора.

При розгляді інноваційних методів викладання навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій» вказується на недоліки та переваги використання того чи іншого методу. Наголошується на комплексному підході до організації навчання з використанням широкого арсеналу найбільш дієвих форм та методичних прийомів.

Зроблено висновок, що використання інноваційних методів навчання під час вивчення навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій» стане запорукою формування ключових компетентностей у майбутнього правника в частині роботи з нормативно-правовою базою, аналізом різноманітних джерел національного та міжнародного права, послідовності та грамотності у відстоюванні власної точки зору, знання проблемних питань ІТ-доктрини.

Ключові слова: право інформаційних технологій, інноваційні методики навчання, юридична освіта, модернізація, навчальний процес, методи навчання.

The article is devoted to actual innovative methods of teaching the educational discipline «The Law of Information Technologies». It is emphasized that the use of modern innovative teaching methods is determined by factors of modernization and improvement of the quality of higher legal education.

The article draws attention to the fact that the reform of legal education involves a whole set of measures that relate not only to changes in the content and structure of domestic higher legal education, but also in its form. The author of the article emphasizes that the teaching of this course should be aimed at combining three key factors: legislation, doctrine and law enforcement practice.

Actual methods of teaching the educational discipline «Law of information technologies» are analyzed in detail: passive, active and innovative; their delineation is carried out; possibilities of conducting various types of classes in active and innovative forms are discussed. An illustration of various innovative teaching methods is presented through the prism of the educational discipline «The Law of Information Technologies» – based on their approbation in the course of the author's pedagogical activity.

When considering innovative methods of teaching the educational discipline «The Law of Information Technologies», the disadvantages and advantages of using one or another method are indicated. Emphasis is placed on a comprehensive approach to the organization of training using a wide arsenal of the most effective forms and methodological techniques.

It was concluded that the use of innovative teaching methods during the study of the educational discipline «The Law of Information Technologies» will be the key to the formation of key competencies in the future lawyer in terms of working with the regulatory and legal framework, analyzing various sources of national and international law, consistency and literacy in defending one's point of view vision, knowledge of problematic issues of IT doctrine.

Key words: information technology law, innovative teaching methods, legal education, modernization, educational process, teaching methods.

Останнім часом в інформаційному просторі все активніше обговорюється питання щодо необхідності корінного оновлення методології та технології організації навчального процесу в вітчизняній вищій правничій освіті. В фаховій літературі відмічається, що «її подальший розвиток, зазначений в проекті «Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії», має бути спрямований на підготовку правника до виконання його фундаментальної ролі – утверджувати верховенство права через захист прав і свобод людини. Це вимагає якісних змін у змісті юридичних дисциплін, що викладаються у правничих школах України, в юридичній науці як основі конструювання цього змісту, а також у методикі викладання» [6, с. 34].

Питаннями методики викладання у закладах вищої юридичної освіти юридичного напрямку та застосування провідних методів та форм роботи займалися такі науковці як: Н. Артикула, Н. Башурин, С. Беньковський, В. Вовк, В. Гриценко, Н. Забарна, О. Зозуляк, Д. Кіблич, Н. Ковда, А. Моца, В. Новікова, Л. Рябовол, О. Сидоренко, О. Сокурренко, Ю. Фігель, В. Чуба, Т. Шевчук та ін. Однак, дослідження особливостей методики викладання навчальної

дисципліни «Право інформаційних технологій» так і не стали предметом наукового дослідження, що зумовило потребу наукового осмислення.

Мета цієї статті полягає у висвітленні сучасних інноваційних методик при викладанні навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій» в умовах реформування вищої юридичної освіти, а також у визначенні найбільш перспективних методів та форм роботи.

Реформування юридичної освіти передбачає цілий комплекс заходів, що стосується не лише зміни змісту, структури вітчизняної вищої юридичної освіти, але й її форми. В освітній процес юридичного навчального закладу необхідно впроваджувати новітні технології навчання, хмарні освітні технології, елементи методики для дорослих. Упровадження відповідних методик означатиме принципові зміни у процесі навчання.

На думку Т. Шевчук, вибір методів, що застосовується при викладанні юридичних дисциплін має здійснюватися при врахуванні мети та дійового підходу до навчання, зокрема:

1) методи, які забезпечують опанування навчального предмета (словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні);

2) методи, які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти, конкурси, вікторини тощо);

3) методи контролю і самоконтролю у навчальній діяльності (опитування, залік, іспит, контрольна робота, тестування, питання для самоконтролю та ін.) [9, с. 86].

Різні методики навчання здійснюють різний вплив на здобувачів вищої освіти. Викладач має безпомилково обрати із всієї сукупності традиційних та інноваційних методик викладання юридичних дисциплін ті, котрі б відповідали поставленим цілям та забезпечували б належний рівень засвоєння матеріалу здобувачами вищої освіти.

В освітньому процесі закладів вищої освіти, в тому числі і в процесі підготовки правників, використовуються традиційні та інноваційні методики. До традиційних відносять лекції, дискусії, різноманітні практики, демонстрації. До інноваційних – активні та інтерактивні методи, безпосередньо навчальні судові процеси, ділові ігри, участь у роботі юридичних клінік, що дозволяє на основі теоретичних знань розвивати у студентів професійні навички захищати інтереси клієнта в судах, консультувати, інтерв'ювати, проводити переговори, роз'язувати юридичні задачі, досліджувати факти тощо [8, с. 47].

Розглядаючи специфіку викладання навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій», варто звернути увагу, що викладання даного курсу має бути спрямоване на поєднання трьох ключових факторів: законодавство, доктрина та правозастосовча практика. Якщо ж робити акцент лише на доктринальних аспектах, то «в такий спосіб можна затеоризувати знання студента, акцентуючи увагу на певні концепції, теорії, які у відриві від законодавства та практики його застосування не можуть дати очікуваний результат в частині якості знань. У свою чергу, акцент тільки на судову практику, яка на сьогодні залишається у певній мірі суперечливою, місцями без належного теоретичного підґрунтя, також не посприє набуттю студентом належних теоретичних та практичних знань» [2, с. 161].

Власне на симбіозі посилення значення теоретичної та практичної складової в процесі навчання наголошується в сучасній юридичній літературі. Так, Н. Янчук зауважує, що історичною особливістю юридичної освіти в Україні є той факт, що в процесі підготовки юридичних кадрів велика увага приділяється теорії права, в той час як проходження виробничої практики носить здебільшого формалізований характер. Зрештою це призводить до того, що навіть при винятковій старанності випускники вітчизняних закладів вищої юридичної освіти володіють лише теоретичними знаннями. З іншого боку, практична складова в юридичній освіті для країн романо-германського типу завжди вторинна – первинною є юридична методологія, теорія права, загальні та галузеві принципи права, логіка юридичного мислення. Цілком очевидно, що якщо випускник юридичної школи володіє методологією і теорією права, то він легко оволодіє юридичною практикою в певній області. І навпаки, якщо випускник володіє лише практичними навичками в певній вузькій області та не має глибокої теоретичної підготовки, він ніколи не буде гарним юристом [10, с. 315].

Безперечно, що лише поєднання та правильна пропорційна подача законодавчого матеріалу, особливостей його втілення в практиці застосування та відповідного доктринального висвітлення надасть можливість сформулювати висококваліфікованого, конкурентноспроможного правника.

З огляду на наведене, слід відзначити, що, на нашу думку, як лекційні, так і практичні заняття повинні носити проблемний характер з системною аналітикою. Викладання навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій» варто спрямувати в руслі тенденцій розви-

тку вітчизняного законодавства. Особливу увагу при проведеному практичних занять варто приділяти формуванню у здобувачів вищої освіти навичок юридичної аргументації як одного із основних методів у юридичній практиці. Практичні заняття виступають своєрідним фундаментом для розвитку юридичного мислення у здобувачів вищої освіти, адже через вирішення різноманітних практичних ситуацій формується здатність зрозуміти та переконливо висловлювати свою позицію, наводити аргументи.

Надзвичайно важливо відслідковувати, що саме зацікавлює здобувачів вищої освіти, які форми роботи вони сприймають найкраще. Подібні спостереження допоможуть викладачеві в пошуку нових різноманітних тем дослідження, що, з одного боку, розширить кругозір здобувачів вищої освіти в питаннях ІТ-права, а з іншого – є складовою подальшої практичної роботи майбутніх практиків.

Модернізація вищої юридичної освіти лише посилить використання інноваційних методик навчання. Це є закономірним наслідком тих світоглядних змін, котрі відбуваються впродовж останніх десятиліть. Методика викладання навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій» покликана орієнтувати викладача на використання найбільш ефективної послідовності викладання навчального матеріалу; надавати викладачеві найбільш дієві форми та прийоми викладання тем з навчальної дисципліни та засвоєння їх здобувачами вищої освіти; пропонувати викладачеві найбільш динамічні способи взаємодії зі здобувачами вищої освіти, які найкраще відображають зміст навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій».

У профільній педагогічній літературі розрізняють два види методики: традиційна та інноваційна. Дані методики включають в себе різні кваліфікаційні групи методів, побудованих на дієвому підході до навчання. Згідно окресленої класифікації, існують методи: а) які забезпечують оволодіння навчальним предметом (словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні); б) які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти, конкурси, вікторини і т.п.); в) методи контролю і самоконтролю в навчальній діяльності (опитування, залік, іспит, контрольна робота, тестові завдання, питання для самоконтролю та ін.) [1, с. 1002].

Кожен із цих методів має свої особливості і спрямований на досягнення певної мети в ході навчального процесу. Пасивний метод – це форма взаємодії здобувачів вищої освіти та викладача, в котрій останній виступає основною діючою особою і управляє навчальним процесом, а здобувачі вищої освіти виступають в ролі пасивних слухачів, що підпорядковані директивам викладача. З точки зору сучасних педагогічних технологій та ефективності засвоєння навчального матеріалу пасивний метод є найменш ефективним, але, незважаючи на це, він має ряд переваг. По-перше, це можливість викласти порівняльно значний обсяг навчального матеріалу в обмежених рамках навчального заняття. По-друге, цей метод досить ефективно працює, коли його застосовує досвідчений педагог, особливо якщо здобувачі вищої освіти мають чіткі цілі, спрямовані на оволодіння навчальною дисципліною «Право інформаційних технологій».

Активний метод – це форма взаємодії здобувачів вищої освіти та викладача, при котрій викладач та здобувач вищої освіти взаємодіють одне з одним в процесі занять. «Головне завдання викладача при використанні активної методики полягає не лише в тому, щоб забезпечити засвоєння ... базових знань, умінь і навичок, а й прищепити їм здатність до адаптації, підготувати до свідомого подолання перешкод і труднощів, з якими вони зустрінуться в майбутньому, розвинути бажання до саморозвитку» [1, с. 1004].

Інтерактивний метод орієнтований на більш широку взаємодію здобувачів вищої освіти не лише з викладачем, але й один з одним і на домінування активності здобувачів вищої освіти в процесі навчання. Основне завдання викладача в процесі використання інтерактивної методики полягає в спрямуванні діяльності здобувачів вищої освіти на досягнення мети заняття. Важлива відмінність інтерактивної методики полягає в тому, що на відміну від традиційних методів, здобувачі освіти не лише і не стільки закріплюють вже вивчений матеріал, скільки вивчають новий.

Сучасна педагогічна наука надає багатий арсенал різноманітних інноваційних методів викладання юридичних дисциплін в загалом, та права інформаційних технологій зокрема. Коротко зупинимось на найбільш ефективних та дієвих методиках викладання навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій».

Одним із найбільш продуктивнішим методів викладання «Права інформаційних технологій» є кейс-метод. Цінність даного методу, що був вперше впроваджений у Гарвардській школі права, полягає в його прикладній спрямованості, коли здобувач вищої освіти вчиться приймати професійні рішення ще в стінах закладу вищої освіти. Легенда стверджує, що наприкінці XIX ст. студенти-правники Гарвардського університету майже припинили відвідувати заняття, почали з неповагою та грубістю ставитися до викладачів, виявляли незадоволення рівнем викладання, вчилися мало або ж взагалі не навчалися. Професорсько-викладацький склад був у відчаї. І тоді професор Кристофер Колумбу Лангделл запровадив кейс-метод – і він спрацював [4, с. 137]. «Необхідність застосування «методу кейсів» у підготовці майбутніх юристів можна пояснити насамперед тим, що в ньому закладений значний потенціал для формування професійних умінь вирішення проблемних ситуацій фахівцями юридичної галузі, їхньої готовності оперативно приймати оптимальні рішення в подібних випадках в реальному житті [5, с. 24].

Як відмічається в фаховій літературі, «кейс-метод» тісно пов'язаний із реальною дійсністю, справжнім життєвим досвідом, оскільки відображає конкретну ситуацію, що вимагає прийняття невідкладних правових рішень. Відомо, що знання ефективніше засвоюються тоді, коли їх постійно повторюють. Тож однакову інформацію варто вміти подати в різних формах та різними способами, що досить просто зробити, використовуючи різні кейси в межах однієї теми. Адже дана методика спрямована на формування знань, умінь та навичок студентів найбільш прийнятним для них способом.

Незважаючи на те, що застосування «кейс-методу» має певні недоліки (значний час для підготовки та, на відміну від класичних методів, відсутність дисципліни під час заняття, адже в ході обговорення студенти мають почуватися вільно й невимушено), його велика перевага полягає насамперед у можливості майбутнього юриста відстоювати свою думку і власну позицію, розвитку критичного мислення, формування навичок прийняття важливих рішень щодо вирішення професійних проблем, вихованні почуття відповідальності. Кейс мотивує до відповідної поведінки у разі виникнення аналогічної ситуації у подальшій професійній діяльності [7, с. 41].

Ще один досить ефективний метод, що може застосовуватися при викладанні навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій» – проблемно-пошуковий метод. Даний метод може застосовуватися як під час лекційних, так і семінарських занять з права інформаційних технологій та передбачає викладання проблемного матеріалу, створення певної проблемної ситуації, вправи проблемно-пошукового характеру, організації колективного пошуку оптимального варіанту розв'язання певної проблеми в рамках вивчення даної навчальної дисципліни тощо. Даний метод вимагає ретельної підготовки як з боку

викладача, так і здобувачів вищої освіти, з одного боку, та значних витрат навчального часу, з іншого боку. На відміну від традиційних методів, які застосовуються при викладанні навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій», які переважно зорієнтовані на відтворення вивченого матеріалу та закріплення знань, даний метод вимагає від здобувачів вищої освіти не простого відтворення завченої інформації, а творчості, оскільки містить в собі елементи незнаного.

Застосування проблемно-пошукового методу виглядає наступним чином:

1) підготовка проблеми. Вона має бути складною, включати кілька правових питань (які є предметом розгляду), стосуватися однієї або кількох справ чи нормативно-правових актів;

2) завчасне (до заняття) оголошення проблеми студентам. Від них очікується опрацювання проблем(и) – до заняття, а на занятті – обговорення їхнього вирішення. Часом кожному студенту надається певна роль в ситуації, що може виникнути на практиці. Зважаючи на попередній розподіл ролей на заняттях, існує можливість детального обговорення проблеми з професором – як до, так і після заняття;

3) дискусійне обговорення проблеми на занятті. Судові рішення, законодавчі акти та інші джерела уможливають вирішення студентами проблеми [4, с. 140].

Одним із найбільш популярнішим серед здобувачів вищої освіти є метод «ділова гра». Основна мета даного методу – створення ситуації, що максимально наближена до реальної, в котрій здобувач вищої освіти має виконати певні професійні дії, правильно застосувати набуті теоретичні знання, виявити навички роботи з різними учасниками гри (клієнтами, колегами, органами державної влади тощо), а також продемонструвати навички роботи з нормативною базою.

Ігровий метод, який використовується, проводиться за певними встановленими правилами. Крім того, особливе значення має проблема, піднята у грі, яка обумовлює її фахову (навчальну і виховну) цінність. Студенти-правники під час виконання ролей у грі стають безпосередніми «учасниками» наближеної до реальності дії. Викладач рекомендує кожному студенту думати, як його персонаж, зрозуміти його характер, відповідно до нього діяти в процесі виконання ролі. Ділова гра розкриває особистісні можливості кожного студента. Він може діагностувати власні можливості як окремо, так і у спільній діяльності з іншими членами рольової гри. Студенти-учасники гри не тільки стають творцями професійної ситуації, а й проводять пошук шляхів та засобів оптимізації професійного спілкування, знаходять власні недоліки у грі і здійснюють кроки до їх ліквідації [3, с. 34].

Сценарій рольової гри в рамках вивчення навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій», зазвичай, готує викладач. Основні компоненти підготовки та проведення рольової гри: створення фабули певної життєвої ситуації, пов'язаної з інформаційними технологіями та їх використанням; опрацювання сюжету; робота з нормативно-правовими документами; розподіл ролей між учасниками рольової гри; складання необхідних для конкретного сюжету документів, на кшталт позовної заяви, збір матеріалів судової справи тощо; перевірка виконання законодавчих документів; дії учасників рольової гри; підведення підсумків ділової гри та аналіз прогалин у знаннях здобувачів вищої освіти. Даний метод, в першу чергу, спрямований на розширення кругозору, пізнавальних інтересів здобувачів вищої освіти при вивченні навчальної дисципліни «Право інформаційних технологій».

Сократівський метод – це методика, яка полягає у набутті знань через постановку питань та надання відповідей. Вона носить ім'я давньогрецького філософа Сократа, оскільки він нею активно користувався. Шля-

хом випитування філософ прагнув довідатися від своїх учнів правди, яка, як він вважав, є відомою усім розумним істотам. Сократ символічно називав цю методику «маєвтикою» (тобто акушерством, повивальним мистецтвом), порівнюючи її з процесом пологів: знання, подібно до дитини, народжується. Сократівська методика – єврістична. Вона передбачає народжень знань замість їхнього «передавання». Поставивши запитання, роздумуючи над ними, виголошуючи свої думки в бесіді, педагог допомагає співрозмовнику самостійно приходити до постановки чи вирішення проблеми. У діалозі виявляється факт незнання, уточнюється те, чого співрозмовник не знає, знання «опредметнюється», виокремлюється і фіксується об'єкт незнання, а далі відбувається спроба його вивести, начебто пригадати і, нарешті, засвоїти. Така істина розкривається обом сторонам: учневі та вчителю. Методика ґрунтується на двох принципах Сократа:

1) «нічия думка не буває помилковою» (принцип відносності знань);

2) «я знаю, що я нічого не знаю» (принцип «знаючого незнання») [4, с. 139].

Застосування сократівського методу при викладанні навчальної дисципліни «Права інформаційних технологій» полягає в розвитку правового мислення та динамічного процесу перманентного пізнання права як у теорії, так і на практиці. Тактичною метою використання даного методу

є приведення опонента до суперечності з самим собою. Як слушно відмічає А. Моца: «майстерно поставленими питаннями опонент попадає в ситуацію, яка змушує його визнати своє нерозуміння питання. Так можна змусити людину добровільно відмовитись від стереотипів мислення, від звичних догм і зручних концептів. Техніка введення діалогу підходить до кожної вербальної взаємодії – розмов, конфліктів, дискусій, обговорення тощо» [3, с. 35].

Нажаль, в рамках даного дослідження неможливо ґрунтовно розглянути все різноманіття інноваційних методів навчання. Але вони обов'язково стануть предметом подальших наукових розробок.

Підсумовуючи все вищесказане, цілком можна дійти висновку, що застосування інноваційних технологій навчання в вищій юридичній освіті мають носити не випадковий, а системний характер, що підвищить навчально-методичний рівень та забезпечить сталий зв'язок між усіма елементами навчального процесу. Використання не лише традиційних, але й інноваційних методів навчання стане запорукою формування ключових компетентностей у майбутнього правника, зокрема, в частині роботи з нормативно-правовою базою, аналізом різноманітних джерел національного та міжнародного права, що регулюють ІТ-відносини, послідовності та грамотності у відстоюванні власної точки зору, знання проблемних питань ІТ-доктрини тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забарна Н., Ковда Н. Інноваційні методики викладання юридичних дисциплін. *Traektoria Nauki = Part of Science*. 2021. Vol. 7. № 11. С. 1001–1008.
2. Зозуляк О., Башурин Н. Викладання блоку приватноправових дисциплін у магістратурі: нові виклики в умовах реформи юридичної освіти та дистанційного навчання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1. С. 159–165.
3. Моца А.А. Інноваційні технології навчання у вищій юридичній освіті України: роль та значення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 30–37.
4. Новікова В.П. Перспективи розвитку викладання юридичних дисциплін на прикладі досвіду США. *Проблеми сучасної освіти*. 2016. № 7. С. 136–143.
5. Особливості впровадження активних методів навчання (кейс-метод та стимуляційні ігри) у віртуальних середовищах (e-Learning). Інформаційні засоби навчання для підвищення якості економічної освіти: матеріали круглого столу (м. Суми, 7 квітня 2004 р.). Суми: Сумський державний університет, 2004. С. 21–25.
6. Рябовол Л., Грищенко В., Сокурченко О. Методична система коучинг-навчання юридичних дисциплін у вищій школі. *Science and Education*. 2018. № 2. С. 16–26.
7. Сидоренко О., Чуба В. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика: практичний посібник. Київ: Центр інновацій та розвитку, 2001. 256 с.
8. Фігель Ю.О. Формування вмінь реалізації права в юридичній клініці. *Адвокат*. 2010. № 10. С. 46–48.
9. Шевчук Т.М. Запровадження активних методів навчання при викладанні юридичних дисциплін у ВНЗ. *Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 12 квітня 2017 р.) у 2-х т. – Т. 1 / редкол.: ВННІЕ ТНЕУ. Тернопіль: Крок, 2017. С. 86–88.
10. Янчук Н.Д. Реформування юридичної освіти в Україні: осмислення та перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 311–316.